

Fra fritidsfornøjelse til markedsføring – Esbjerg Kommune og idrætten

Af Verner Bruhn

I januar 1901 sendte bestyrelsen for Esbjerg Boldklub af 1898 et andragende til Esbjerg Kommune om et tilskud på 100 kr. Der var kun to indlæg under byrådets behandling af sagen. Det ene gik kort og godt på, at voksne mennesker selv måtte skaffe penge til deres fritidsfornøjelser; det andet, at man gik over til næste punkt på dagsordenen. Nogen debat var der ikke tale om, og byrådet vedtog enstemmigt at afvise ansøgningen.¹

For så vidt er det ikke svært at forstå afvisningen, for byens råd havde vigtigere spørgsmål at forholde sig til. Esbjerg Havn blev anlagt 1869-73 for at skaffe landet en eksporthavn mod vest til det industrialiserede England, der var dansk landbrugs kommende marked. At der i forbindelse med havnebyggeriet ville opstå en by var ikke forudset, og der var følgelig ikke taget højde for den nærmest eksplosive vækst i befolkningstallet i det nye bysamfund. Fra et indbyggertal på 460 i 1870 voksede tallet til 6.400, da Esbjerg i 1894 blev selvstændigt sogn. I 1899 blev byen købstad, og ved folketællingen 1901 var indbyggertallet steget til 13.300.² Alene fordoblingen af indbyggertallet fra 1894 til 1901 siger alt om behovet for boligbyggeri, anlæg af gader, kloakering og etablering af offentlige institutioner som vandværk, gasværk, sygehus, politistation, brandvæsen og ikke mindst skoler, eftersom tilflytterne fortrinsvis bestod af unge familier med børn. Boldspillerne måtte altså foreløbig klare sig selv.

Havn og by var en følge af industrialismen og faldt således tidsmæssigt sammen med den moderne sports gennembrud i Danmark. Esbjerg havde derfor ikke tidligere traditioner som ringridning, fugleskydning eller andre ældre idrætslige foreteelser. De ældste sportsaktiviteter i byen var dem, der i andre byer almindeligvis kaldtes »de nye«. Måske var kontakten til England for Esbjergs vedkommende mere direkte, da andelsbevægelsen i 1880'erne ændrede havnens profil fra eksport af levende kreaturer til eksport af smør og bacon og import af kul og kunstgødning. Engelske firmaer fik datterselskaber og agenturer i Esbjerg, og DFDS og fremsynede iværksættere etablerede hurtigt kontakter til England. De nære forbindelser viser sig tydeligt i de første foreningsdannelse på sportens område. Den ældste idrætsforening i byen, Esbjerg Skyttekreds fra 1873, falder ganske vist lidt udenfor, for selv om der fandtes skytteforeninger i England, udviklede skyttebevægelsen i Danmark sig anderledes – et emne, der ikke skal uddybes her. De »nye« foreninger var f.eks. Esbjerg Tennisklub fra 1888 og den første cricketklub fra 1896. Den før omtalte Esbjerg Boldklub spillede også cricket og langbold, og først efter århundredskiftet slog fodboldspil igennem. Desuden var også cykelløb og svømning populære, det sidste dels i overensstemmelse med borgerskabets nyskabte interesse for friluftss-

badning, dels inspireret af at Fanø omkring 1890 blev opdaget af især tyske kurgæster, der flokkedes på Fanø Nordsøbad og Hotel Kongen af Danmark. Den første cykelklub i Esbjerg blev stiftet i 1890, og her arrangerede man både baneløb og væddeløb på Fanø Strand. Sammen med Tennisklubben sørgede klubben for at omdanne cykelbanen til isbane om vinteren, så der kunne løbes på skøjter. Alle disse sportsgrenes opdukken i Esbjerg og deres udbredelse svarer ganske til udviklingen i det øvrige Danmark .

Med idrætsforeningernes vækst voksede naturligvis ønsket om egnede faciliteter, og dem måtte idrætsfolket selv finde og i øvrigt nøjes med moralsk støtte fra den lokale presse, der i et referat udtrykker glæde over, at »der begynder at vise sig interesse for sport-idræt [sic] i Esbjerg. Sagen fortjener støtte fra sportsvenners side«. ³ Da kommunen som nævnt havde afvist at hjælpe Esbjerg Boldklub, henvendte foreningen sig

til et lokalt firma og lejede en mark »bag margarinefabrikken« for 75 kr. Da kommunen ikke havde en egnet sportsplads til brug for skoleelevernes idrætsudøvelser, lejede den ironisk nok senere boldklubbens bane for 45 kr. årligt. Så viseligt kan offentligt og privat initiativ forenes. ⁴

Rent bortset fra at Esbjerg Kommune havde brug for alle økonomiske ressourcer for at få etableret en nogenlunde rimelig offentlig standard på andre områder, var der ikke noget usædvanligt i, at det offentlige var tilbageholdende med tilskud til idrætsformål. Bortset fra en beskedne støtte til skyttebevægelsen og senere til Dansk Idræts-Forbund (nu Danmarks Idrætsforbund) var statslig økonomisk støtte yderst sparsom før Anden Verdenskrig. Fra kommunal side blev støtte almindeligvis givet som hjælp til idrætsanlæg og ved udlån af skolernes gymnastiksale og boldbaner. I 1930'ernes kriseår med stor arbejdsløshed voksede den kommunale indsats med an-

Det første kommunale idrætsanlæg var Søbadeanstalten fra 1899. På grund af tidevandet var omklædningskabinerne – her dameafdelingen - anbragt på høje stolper, og hele anlægget blev taget ned hvert efterår, så det ikke skulle blive ødelagt af vinterstorme og is-skruninger. Foto fra 1920-21. Esbjerg Byhistoriske Arkiv, scan. 53471-070.

læggelse af idrætsanlæg, fordi en del anlægsarbejder blev betragtet som beskæftigelsesforanstaltninger og dermed udløste statsrefusion. En omfattende offentlig statslig støtte kom som bekendt først med tipslovens ikrafttræden 1949 og med fritidslovene efter 1954.

Esbjerg Kommune ændrede holdning til idrætten i løbet af byens 125-årige historie, sådan som andre kommuner. Men inden gennemgang af den skiftende idrætspolitiske holdning en kort præsentation af det ældste idrætsanlæg i byen.

Søbadeanstalten

Søbadeanstalten var det første kommunale anlæg, dog i skarp konkurrence med kommercielle foretagender som Østre Badeanstalt fra 1894 og forlystelsesetablissement Tivoli fra 1896, hvor der i sommertiden var opstillet »bevægelige badehuse«. Der var vand og strand nok ved Esbjerg, så det mest enkle var naturligvis bare at gå i vandet. Det gjorde mange, men den pænere del af befolkningen ville imidlertid gerne have et rigtigt badeanlæg. Dertil kom, at skolevæsenet tidligt indførte svømmeundervisning, og kommunen anlagde derfor friluftsbadet i juli 1899, primært beregnet til undervisning i svømning. Det bestod af badehuse til omklædning for mænd og for kvinder, anbragt på høje pæle, så de »ved lavvande var ganske tørlagt, og ved højvande gik vandet op mellem gulvbrædderne«. ⁵ På grund af havneudvidelser blev Søbadeanstalten før Første Verdenskrig flyttet til Fourfeldt Bæk på grænsen til Guldager Sogn. Den var åben fra juni til begyndelsen af september, dog med den begrænsning naturen satte, og det betød »fem timer omkring højvande«. Ved usædvanlig høj vandstand og i stormvejr kunne badet endog lukkes delvis eller helt. Noget

godt badested var det dog ikke med en placering ved udløb fra tre kloakker, og i 1932 var der en usædvanlig hård kritik af badeanstalten i den lokale presse, foranlediget bl.a. af Esbjerg Svømmeklub. Der er et »ubeskriverligt svineri« så »svømmeklubens medlemmer væmmes«, skrev avisen Sydvestjylland. ⁶ Da afstanden til badeanstalten var for stor til, at skoleeleverne kunne nå at få blot en rimelig undervisning i den begrænsede højvandetid, ønskede kommunen allerede i 1922 at flytte den ind til havnen. Havnen var imidlertid dengang statshavn, og Havnerådet sagde nej. Først i 1934 blev friluftsbadet flyttet til Fiskerihavnen, omtrent hvor Containerhavnen ligger i dag. Det var udstyret med bassiner, vipper og omklædningsrum og var særdeles populært. Udover svømningen var der ofte koncert om søndagen, og i nogle år også sankthansbål ved midsommer. Badet gennemgik en større renovering i 1942 og fungerede frem til 1957, hvor det måtte vige pladsen for mere erhvervsrettede havneaktiviteter, og et nyt blev ikke anlagt. Da var de første svømmebade ved kommuneskoler taget i brug, og mange mennesker havde i øvrigt fået bil, så de kunne tage til de »rigtige« badesteder ved Vestkysten længere nordpå.

Lad os efter disse præsentationer af de første idrætsanlæg vende tilbage til kommunen og de øvrige sportsforeninger.

Lidt forenklet kan Esbjerg Kommunes interesse for og støtte til idrætten periodisk opstilles i fire faser:

- Den første frem til tiden efter Første Verdenskrigs afslutning karakteriseredes ved en *tøvende* holdning, hvor kommunens indsats stort set drejede sig om lade foreningerne benytte skolernes gymnastiksale og boldbaner.
- Den anden periode fra omkring 1920 til

1950'erne var en *udbyggende* fase, karakteriseret ved et samarbejde mellem Esbjerg Idrætsforbund og kommunen med foreningerne som den udfarende kraft og indsatsen især rettet mod baner til udendørs idrætter.

- Tredje periode til begyndelsen af 1970'erne var en aktiv og *ekspanderende* fase med en større kommunal indsats med anlæg af vidt forskellige faciliteter – boldbaner, svømmehaller, idrætshaller. Som et nyt element udvikledes desuden et samarbejde med Esbjerg Idrætsforbund om administration af fritidslovene.
- Den fjerde fase tager sit udgangspunkt i begyndelsen af 1980'erne, hvor eliteidræt begynder at påvirke idrætspolitikken, mens 1990'erne præges af en mere *selvstændig kommunal* aktivitet ud fra en betragtning af idræt som prestigeobjekt og en del af markedsføringen af Esbjerg By.

Der er ikke skarpe skel mellem disse periodiske afgrænsninger. I virkelighedens verden flød de over i hinanden, men de rummer inden for perioderne hver for sig nogle karakteristiske træk.

Første fase

I klubbernes barndomsår måtte de udendørs aktiviteter nøjes med mere tilfældige steder at udfolde sig på, ofte hos private, der kunne udlåne en grund eller en mark. Esbjerg Skyttekreds holdt f.eks. til først i Østerbyen, senere ved Fourfeldt Strand og tilbage til et teglværksområde i Østerbyen. Esbjerg Tennisklub fra 1888 havde baner flere steder – to på havneområdet, tre »bag epidemisygehuset« på Bavnehøj⁷ og baner, hvor Valsemøllen ligger i dag. Esbjerg Kricketklub trænede og spillede på »pladsen Bag Tivoli«, hvad der blot betød en ubebygget grund i Vesterbyen. På samme

måde måtte Esbjerg Golfklub klare sig med en lejet græsmark i Gammelby. Banen blev stort set »holdt af kreaturer, som ganske frivilligt afgræssede den«, og baneforholdene nødvendiggjorde en lokal regel om, at bolden måtte droppes uden straffeslag, når den havnede i en kokasse.⁸

Byens vist nok ældste boldklub, Esbjerg Boldklub af 1898⁹ og Esbjerg Amatørklub fra 1911 klarede sig med baner, hvor de kunne låne sig frem eller for et beskedent beløb leje en mark. Den første fodboldkamp, der findes belæg for, blev spillet i efteråret 1900 og udkæmpet mod Fanø Boldklub i 1901 »bag margarinefabrikken«.¹⁰

Gymnastik havde i Danmark en speciel placering, dels fordi den i hvert fald i princippet havde været skolefag siden 1814 og obligatorisk fra 1828, dels gennem den hurtige udbredelse gennem skytte- og gymnastikforeningerne. Gymnastik blev anset for at være af sundhedsmæssig betydning og fik efter den lingske gymnastiks gennembrud tillagt en særlig kulturel værdi. Esbjergs første læge, Oscar Bruun, var en af mange læger, der pegede på gymnastikkens sundhedsmæssige værdi og rettede i Esbjerg Avis 1892 en appel til myndighederne om at indrette gymnastiksale.¹¹ Den ældst kendte – og stadig aktive – forening er Esbjerg Gymnastikforening fra 1897.

I kraft af denne særstilling havde gymnastikken bedre vilkår at arbejde under, idet kommuneskolernes og den private realskoles gymnastiksale blev stillet til rådighed, og desuden udlejede Højskolehjemmet sin store sal inklusive »gymnastikapparater« til foreningerne.¹²

Skolevæsenet fik sin første gymnastiksal i 1894 i forbindelse med et nyt skolebyggeri, i 1903 yderligere en ved den nye Stormgades Skole, og i 1910 opførtes fire nye gymnastiksale, så kommunen rådede i alt over seks sale. Der er ingen grund til at

tvivle på skolemyndighedernes interesse for at bygge gymnastiksale, men det har sikkert også haft betydning, at der blev ydet statstilskud til skolebyggeri og især til faglokaler. Esbjerg fik således 428 kr. årligt i 28 år for opførelsen af gymnastikhuset ved Danmarksgades Skole.¹³ Var der således ikke nogen større kommunal indsats at spore for idrætsforeningerne, var skolekommission og byråd varme tilhængere af gymnastik i skolen.

Udlån af gymnastiksalene foregik efter en lidt omstændelig procedure, idet ansøgninger blev sendt til byrådet, der videre sendte dem til skoleudvalg og skolekommission, hvorefter de vendte tilbage til byrådet. Ansøgningerne gav sjældent anledning til diskussion, og almindeligvis fulgte byrådet skolemyndighedernes indstillinger. Gymnastikforeningerne var næsten selvskrevne, og andre sportsklubber som f.eks. Esbjerg Boldklub fik ligeledes tilladelse til at benytte salene om vinteren. Også privatpersoners lån godkendtes; i 1899 f.eks. en ansøgning fra en lærerinde, der ønskede at benytte en gymnastiksal til »gymnastik for de af hovedskolens pigebørn der måtte ønske at deltage«,¹⁴ i første omgang to aftener, senere fire aftener på grund af stor tilslutning. Tilsvarende fik cand.pharm. Viggo Jensen lov til »på flere borgeres vegne« at benytte salen til gymnastik, men der var dog afslag ind imellem. En ansøgning blev afvist, fordi der var tale om et kursus, som deltagerne skulle betale for – altså en slags forretning for kursuslederen,¹⁵ og Esbjerg Skyttekreds fik afslag på en ansøgning om at benytte en sal til salonskydning.¹⁶

Mens gymnastikken således havde rimelige muligheder, blev behovet for baner til fodbold og cricket mere og mere påtrængende. Kun to af byens skoler havde boldbaner som kunne benyttes af eleverne, og følgelig måtte flere og flere ansøgninger

fra klubber afslås. I kommunens undervisningsplan fulgtes »gymnastikinspektionens anbefalinger«, og fra 1896 blev fodbold anbefalet i et cirkulære om leg og boldspil, dog således at boldspil kun blev øvet om sommeren og kun i begrænset omfang.¹⁷ De få kommunale baner fik idrætsforeningerne lov til at benytte efter skoletid, og det gik så ud over andre foreninger, der dyrkede boldspil. KFUM ansøgte i 1908 om tilladelse til »at benytte sportspladsen ved Stormgades Skole to gange ugentlig til fodbold og cricketspil«, men fik afslag fordi pladsen i forvejen var stærkt optaget, i dagtimerne af skolebørn og siden hen af boldklubberne.¹⁸ Samme besked fik f.eks. Ungdomslogen under IOGT, hvilket i øvrigt viser, hvor mange foreninger, især for unge, der i disse år tog boldspil op.

Strandskoven

Det var da også gennem skolen, at vejen gik til et større kommunalt engagement i et egentligt idrætsanlæg. Det var skoleudvalget, der i oktober 1910 anmodede byrådet om »at tage skridt til at anlægge ... en passende sportsplads til brug for byens ungdom i lighed med, hvad der er sket i andre større byer«¹⁹. Udvalget foreslog, at et idrætsanlæg kunne placeres på de kommunale grunde i den nordvestlige del af byen, hvor Treenighedskirken ligger i dag, og anslog, at der var behov for ca. fire tdr. land. Efter en tur over udvalget for markjorder vedtog byrådet forslaget, men der gik endnu et år, før arbejdet med anlægget i Strandskoven blev sat i gang. I 1911 bevilgede byrådet »700 kr. til forskellige arbejder ved at indrette en sportsplads«²⁰ og senere yderligere 1152 kr., og det rakte til anlæg af fire boldbaner. I 1912 brugte byrådsprotokollen for første gang udtrykket »den nye sports-

plads«. Samme år blev der hensat penge til anlæg af »to nye tennisbaner«, og året efter et beløb til »to net«, og det betyder vel, at tennisklubben selv har betalt nettene det første år. Endvidere opsattes efterfølgende et hegn om sportsplads og tennisbaner, og efterhånden som fodboldkampe blev mere populære og tiltrak tilskuere, blev der på kampdage spærret af med ophængt sækkelærred.

Foreningerne var naturligvis glade for Strandskoven, men efterhånden som antallet af klubber steg, blev fordelingen af de få baner ofte og stærkt kritiseret. De blev heller ikke stillet gratis til rådighed, så klubberne skulle betale en årlig leje afhængig af, hvilke baner de ønskede at disponere over, og hvor ofte de skulle benyttes. Da banerne ikke var lige store, var taksterne forskellige, og det kunne altsammen skabe utilfredshed, og det hændte at en regning blev sendt retur til kommunen, «fordi man fandt den alt for ublu». ²¹

Med Strandskovens anlæg fra 1912 gled denne første periode i den kommunale indsats mod sin afslutning. Det var heldigt, at idrætten nåede så vidt før udbruddet af Første Verdenskrig. Selv om krigen ikke i sig selv berørte idrætten, bortset fra at en del unge blev indkaldt til sikringsstyrkerne, ramte krigen Esbjergs økonomi hårdt. Fiskeriet tjente periodisk mange penge, mens eksport- og importvirksomhedernes aktivitet næsten gik i stå, samtidig med at dyrtid og arbejdsløshed satte ind. Byens udgifter til dyrtidsforanstaltninger og understøttelser steg f.eks. til det firdobbelte under krigen, og byens gæld voksede fra ca. 4 mio. kr. til næsten 14 mio., og de trange tider varede til begyndelsen af 1920'erne. ²²

Idrætsanlægget ved Strandskoven blev gradvis nedlagt i slutningen af 1920'erne, hvor kommunen opførte boliger på en del

af området, og i 1939 fik Arbejdernes Boligforening overladt resten ligeledes til boligbyggeri. ²³ Hermed var det første stations tid forbi, og kommunen bad Esbjerg Idrætsforbund om snarest at flytte »skuret«, som omklædningsrummet blev kaldt, selv i kommunens terminologi.

Det må nok konstateres, at kommunens indsats i denne første periode var begrænset, men der var næppe tale om en negativ holdning over for idrætsudøvelse eller sportsklubberne. Der var snarere tale om en hård og nødvendig prioritering. Som nævnt indledningsvis havde byen behov for store investeringer til vejanlæg og boligbyggeri, og der var i særlig grad behov for en indsats på skoleområdet. Esbjerg var en ung og børnerig by. I 1901 var antallet af undervisningspligtige børn det højeste overhovedet i byens historie, og sammen med de 15-19 årige der typisk stod i lære, udgjorde gruppen under 19 år ca. halvdel af indbyggertallet. Over for det store og voksende antal elever i kommuneskolerne anså bystyret det ganske enkelt for hovedopgaven at skaffe skolelokaler nok samtidig med, at skolen blev pålagt en række sociale forpligtelser som skolebespisning, skolebadning og skolelægeordning allerede fra 1903, og desuden havde skolevæsenet også pædagogiske ambitioner.

Selvfølgelig var de boglige færdigheder i grundfagene de vigtigste elementer i undervisningsplanerne, men praktiske fag som skolehaver, sløjd og gymnastik blev prioriteret højt i skoleudvalg og skolekommission. Da Stormgades Skole blev opført i 1903, blev bevillingerne til hvert enkelt fag nøje vurderet. Lokaler og materialer til naturhistoriske samlinger, fysiske samlinger, husgerningslokaler og bogsamling til skolebiblioteket blev alle vedtaget efter afstemning – 11 stemmer for og 8 imod –

hvorimod udgifterne til sløjde og gymnastik »vedtoges enstemmigt«. ²⁴

Det er på den baggrund, man må forstå byrådets noget begrænsede (eller tøvende) stilling til større investeringer i idrætsanlæg – som et udtryk for en bevidst prioritering, hvor skolevæsenet måtte gå forud for, hvad der på byrådsmødet i 1901 blev kaldt for voksnes »fritidsformøjelser«.

Anden fase

Der skete en betydelig udvikling inden for idrætten i årene efter Første Verdenskrig, ikke specielt i Esbjerg, men her som andre steder. Indtil dette tidspunkt var foreningerne ikke synderligt specialiserede. Deres aktiviteter spændte vidt, og det sociale og selskabelige formål var lige så vigtigt som det sportslige. Boldklubberne spillede cricket og fodbold foruden at øve gymnastik og løbe på skøjter, og da EB 98 holdt sin 10-års fødselsdag var både kast og løb på festprogrammet. Atletklubberne bød på boksning og brydning og desuden hockey og terrænløb, Esbjerg Gymnastikforening dyrkede også boksning, og i 1915 nedsatte bestyrelsen et udvalg for »fri idræt«, som atletik blev kaldt. I disse år begyndte specialiseringen imidlertid at vise sig ved, at grupper brød ud af de gamle klubber og dannede nye. Gymnastikforeningens udvalg for fri idræt endte med oprettelsen af Esbjerg Atletikforening i 1919, og samme år dannedes cricketklubben Vestjyden. Atletklubben beholdt bokserne og bryderne, mens hockeyspillerne i 1921 dannede deres egen klub. Desuden opstod der mellem 1917 og 1921 en hel stribe boldklubber – det er i tiåret efter Første Verdenskrig fodbold for alvor blev udbredt.

Esbjerg Idrætsforbund

En af de vigtigste nyskabelser i Esbjergs idrætsliv fandt ligeledes sted i 1919 med dannelsen af en paraplyorganisation for byens foreninger. Initiativet kom fra Esbjerg Boldklubs formand der ønskede at etablere et bedre samarbejde mellem idrætsforeningerne i byen – »eventuelt en sammenslutning af alle« for i fællesskab at få forbedret forholdene, fordi »betingelserne for udøvelse af sport er meget dårlige, så længe sportsfolkene står så splittede, som de gør...«

Deltagerne i det stiftende møde var enige om det nyttige i et fællesorgan, der på idrættens vegne kunne forhandle med byrådet, hvorimod de ikke fandt, at »en sammenslutning var heldig i øjeblikket«. Den nye fællesforening blev stiftet med det formål »at være bindeled mellem sportsforeningerne i Esbjerg og at samle dem til fælles arbejde for god og sund sport«.

Det hed i vedtægterne, at »som medlem kan optages enhver sportsforening i Esbjerg og som står under Dansk Idræts-Forbund«. Det hed i § 2, at alle henvendelser i sportslig henseende til »byråd og andre autoriteter« skulle gå gennem EIF, og at ingen foreninger måtte arrangere eller deltage »i stævner og festligheder i Esbjerg uden efter forudgående forhandling med bestyrelsen«.

To uger efter stiftelsen sendte EIF et brev til byrådet for at orientere om oprettelsen, hvori det hed, at der var sket en »sammenslutning af samtlige sportsforeninger i byen«. ²⁵ I betragtning af at sammenslutningen netop ikke var blevet accepteret, og at der var foreninger, der stod uden for det nye forbund, var formuleringen nok lidt dristig, men meningen var primært at gøre byrådet opmærksomt på, at der nu fandtes et fællesorgan for byens sportsklubber. Det hed videre i brevet, at

sporten i Esbjerg havde ringere vilkår end i »andre større og mindre byer«, og at man derfor bad byrådet om at »skænke vores ønsker opmærksomhed«. Konkret bad man om, at byrådet ville nedsætte et sportsudvalg, som EIF kunne forhandle med, bl. a. om at få anlagt en større idrætsplads, at få opført en pavillon til omklædning og opbevaring af rekvisitter, at få ansat en opsynsmand til at holde banerne i orden og endelig at få overladt fordelingen af boldbaner, tennisbaner og gymnastiksale.

I flere år havde klubber som IOGT's Hockeyklub, Motionsklubben Gamle Drenge, FDF, KFUM og Metodisternes Ungdomssamfund lånt gymnastiksale hos kommunen, og den praksis ville kommunen ikke forlade. Det skabte et vedtægtsmæssigt problem for EIF, både fordi de nævnte foreninger ikke var medlemmer af Dansk Idrætsforbund, og fordi de havde et ideologisk formål indbygget i deres vedtægter og alene indmeldte sig i EIF for at få tildelt tid i en af skolerne gymnastiksale eller boldbaner. EIF måtte som en nødvendig indrømmelse til skoleudvalget acceptere, at disse foreninger kunne indtræde i forbundet på lige vilkår med idrætsforeningerne, hvis forbundet ønskede at overtage fordelingen af kommunens sale og baner. EIFs repræsentantskab vedtog derefter en tilføjelse til vedtægterne, som gav sådanne foreninger status som ekstraordinære medlemmer.

Også over for offentligheden markerede EIF sig ugen efter med en fælles sportsfest med aktiviteter fra alle klubber – »den største idrætsopvisning, der nogensinde er blevet afholdt i Esbjerg« – der sluttede med vedtagelse af en resolution til byrådet om at forbedre forholdene »hvorunder sporten udøves, så Esbjerg ikke står tilbage for andre byer, hvor der gøres et stort arbejde ... for den opvoksende ungdom«. ²⁶

Henvendelsen fra EIF indeholdt også en

anmodning om »fri afbenyttelse« af skolerne gymnastiksale og sportspladser for alle medlemmer af EIF. ²⁷ Ønsket fremkaldte en lang diskussion i byrådet, hvor der ikke var enighed om spørgsmålet. Skolekommissionen anbefalede, at kommunen betalte for lys, varme og rengøring, mens skoleudvalget sagde nej, og resultatet blev et kompromis, hvor kommunen betalte rengøringen og klubberne lys og varme. ²⁸

Esbjerg Gymnastikforening fandt det urimeligt at skulle betale 1,25 kr. pr. aften, når kommuneskolens elever »sled på redskaberne«, som EGF havde købt. Gymnasterne var også utilfredse med, at kommunen havde givet andre foreninger billigere vilkår og derved »påført gymnasterne konkurrence« fra foreninger som KFUM, FDF og »grundtvigiansk ungdom«. ²⁹ Mens gymnastikforeningerne altså var ude efter de mere ideologisk prægede ungdomsforeninger, var de andre klubber misundelige på gymnastikforeningerne, der altid stod øverst på listen ved fordeling af salene. I en ansøgning fra Atletklubben af 1917 om et lokale til vægtløftning, hed det, at klubben »håber på at der vil blive taget lige så meget hensyn til denne sport som til gymnastik«. ³⁰ Det ligner et samlet angreb på gymnasterne fortrinsret, at ansøgningen ikke blot blev anbefalet af EIF, men også af Dansk Amatør Bokseforbund, der i sin anbefaling ligeledes nævnte gymnasterne fordele. Ansøgningen blev i øvrigt godkendt af kommunen »på betingelse af at øvelser med vægte ikke finder sted«. ³¹

Kommunen var godt tilfreds med at få et fællesorgan at forhandle med i stedet for de enkelte foreningers ansøgninger, så byrådet ikke skulle behandle alle disse sager. Esbjerg havde i 1920 fået sin første skoledirektør, J.C. Hartelius, og han udarbejdede sammen med skolemyndighederne og EIF en forenklet procedure og et regelsæt

for benyttelse af sale og baner. Med små ændringer blev disse bestemmelser godkendt af byrådet, og uenighed og irettesættelser for misbrug var herefter et anliggende for EIF og skoledirektøren. Hermed var proceduren væsentligt forenklet, og det hændte kun sjældent, at en sag dukkede op på et byrådsmøde.

Mens EIF således fik sit ønske opfyldt om at fordele sportsfaciliteter sammen med skoledirektøren, ville kommunen ikke nedsætte det ønskede sportsudvalg. Skoleudvalget var gennem Hartelius ansvarlig for skolernes sale og baner, mens Strandskoven og andre offentlige anlæg fortsat hørte under byrådets markudvalg og forskønnelsesudvalg.

Stadion

Selv om Strandskoven havde været et stort fremskridt, var byens idrætsforeninger ikke tilfredse. Der taltes ikke længere om forbedringer og udvidelser, men nu om en idrætspark eller et stadion.

Allerede før oprettelsen af Esbjerg Idrætsforbund havde Esbjerg Gymnastikforening anmodet byrådet om at få anlagt et stadion på Dyrskuepladsen, og denne sag fulgte EIF op. I maj 1920 havde forbundet det første møde med byrådets forskønnelsesudvalg, hvor man bl.a. besøgte Dyrskuepladsen og »pladsen bag traktørstedet i Strandskoven«.³²

Efter mødet nedsatte EIF et stadionudvalg, som arbejdede videre med planerne om et nyt og større anlæg. I september 1921 skrev EIF til byrådet: »Esbjerg Idræts-Forbund ansøger hermed det ærede byråd om at få overladt en grund til anlæg af en idrætspark«,³³ og det blev fulgt op af et nyt brev bilagt nøje udarbejdede planer og et budget for et stadion, som ville koste omkring 80.000 kr. Den største post på budget-

tet var selve udgravningen – »18.000 m³ jord at udgrave og flytte med tipvogne,« og den mindste var »20 læs slagge« til tennisbanen til 380 kr. – i alt 79.702 kr.³⁴

Sagen kom til behandling sidst på året, og efter en langvarig diskussion besluttede byrådet at udføre hele jordarbejdet til et nyt stadion, »når midlerne hertil haves til rådighed«, og til sin tid bevilgede et lån til Idrætsforbundet.³⁵ Så langt, så godt, men EIF havde i et anfald af overdrevet optimisme haft betydelige udgifter til en arkitekt og bundet sig til de tegninger, denne havde udarbejdet. Man havde derimod ikke taget højde for, at byrådet kun havde taget en principbeslutning. Det viste sig, at der skulle gå endnu nogle år, før projektet blev realiseret.

Med hensyn til placeringen af et kommende stadion var kommunen ikke indstillet på at afstå Dyrskuepladsen, der lå nord for den nuværende Strandbyplads mellem Varde Landevej og Hjertingvejen, og som udover dyrskuer også blev brugt til udstillinger og cirkus. En af grundene var byens interesse i at knytte oplandets landboere til Esbjerg, og dertil var dyrskuer en god anledning. De store dyrskuer blev almindeligvis holdt i Varde som fra gammel tid var landboernes oplandsby, og Esbjerg havde i mange år kæmpet for at få større indflydelse i oplandet. Netop i 1922 søgte byen De Jydske Landboforeninger om at placere ungskuet 1924 i Esbjerg. Dertil kom, at byens stadsingeniør netop havde udarbejdet en ny byplan som i hovedtræk blev vedtaget i 1922. Denne byplan indeholdt en række forbedringer af byens indfaldsveje og udvidelser af boligområder, og der var også taget højde for en placering af et nyt idrætsanlæg længere ude ad Vardevej. Planen om Dyrskuepladsen blev derfor afvist, og i stedet blev der i august 1922 afholdt et fælles-

møde mellem EIF og markudvalget, som indstillede til byrådet, at der »vederlagsfrit overlades Esbjerg Idrætsforbund ... matr. nr. 3 a Vognsbøl ...«, dvs. den grund, der var angivet i byplanen.³⁶ Sagen blev imidlertid atter udskudt bl.a. på grund af kommunens engagement i en række vejarbejder og drøftelser om boligbyggeri i det påtænkte område, så indstillingen blev først behandlet og vedtaget i januar 1923.³⁷ Dermed var der fra byrådets side endelig givet tilsagn om, at der skulle anlægges et stadion, og hvor det skulle placeres. Fra nu af handlede det om penge. Efter yderligere et møde vedtog byrådet, at kommunen ville udføre hele jordarbejdet og kloakering samt indlægge lys, varme og gas for en samlet sum på indtil 50.000 kr. mod, at forbundet selv kunne skaffe garanti for 40.000 kr. Efter en langvarig diskussion i EIF – og alvorlige samtaler med Varde Bank – vedtog bestyrelsen kort efter nytår 1924 at modtage tilbuddet.

Det kan synes som om, det gik langsomt med at finde en løsning på stadionspørgsmålet. Det var dog næppe anderledes end i andre byer, og i Esbjerg skyldtes det især, at byrådet dels var i gang med en række store anlægsarbejder, dels og ikke mindst at 1920'erne var en økonomisk vanskelig tid. Det skyldtes også, at EIF i 1923-24 løb ind i en række interne stridigheder, delvis udsprunget af, at forbundet i bestræbelserne på at samordne idrætspolitikken havde taget for mange opgaver på sig. De enkelte foreningers bestyrelser skulle pleje deres egne foreningers ve og vel, og det var stort set de samme personer, der sad i EIF's bestyrelse eller i nogle af dets mange arbejdsudvalg. Dertil kom striden med den arkitekt, forbundet i sin tid havde antaget til at tegne det planlagte anlæg, og som nu krævede sit honorar udbetalt. EIF måtte for at undgå en retssag indgå et forlig, som kom til at koste næsten 4.500 kr. De blev

skaffet ved at afholde et »kæmpe-karneval«, men det betød, at det blev sværere at skrabbe penge sammen ved de sportsdage, man holdt netop for at skaffe penge til det kommende stadion.

I april 1925 dannede det siddende forretningsudvalg for EIF i forståelse med kommunen Aktieselskabet Esbjerg Idrætspark med det formål at »stifte og drive en idrætspark ... på en af Esbjerg Kommunes grunde«. ³⁸ Aktiekapitalen blev fastsat til 50.000 kr., og selskabet trådte i funktion, når der var indbetalt 15.000 kr. Det skete allerede en uge efter, for stadionudvalget havde samlet 11.000 kr. sammen, og EIF skød 1.000 ind. Resten skulle skaffes gennem aktietegning. For det gode eksemplets skyld købte de seks stiftere hver en aktie lydende på 25 kr.

Den nye bestyrelse inviterede formanden for Københavns Idrætspark, Moritz Rasmussen, til Esbjerg for at få gode råd, og han aflagde besøg i byen i december samme år. Noget overraskende for bestyrelsen forkastede han placeringen på den tilbudte grund ved Vardevej og foreslog i stedet en udvidelse og modernisering af Strandskoven – projekt Nørvang blev det kaldt i den skitse, som EIF på Rasmussens anbefaling sendte byrådet. Projektet omfattede en fordobling af antallet af tennisbaner, fra fire til otte, og anlæg af en helt ny forboldbane, større end de eksisterende – efter datidens mål 70x104 m – desuden nye springgrave og en bane til kuglestød og hammerkast. Det med kastegården var vigtigt, for cricketklubben havde gentagne gange klaget over atletikforeningens kaster, og EIF henstillede til atleterne om ikke »at støde kugle eller kaste hammer på cricketbanen«. ³⁹

Byrådet ville imidlertid ikke ændre på den vedtagne byplan og fastholdt, at den tilbudte grund var på Vardevej. Efter en

række forberedelser lå et projekt klar i februar året efter, og kommunen bevilgede »halvdelen af anlægsudgifterne, dog højest 33.000 kr.«, senere ændret til at kommunalt tilskud på 30.000 til anlæggelsen, under forudsætning af at aktieselskabet selv kunne skaffe 40.000 kr.⁴⁰ Allerede i slutningen af november var halvdelen nået, og i 1927 nærmede man sig 35.000 kr., og arbejdet blev omsider sat i gang.

Et stadion vi kan være bekendt

Indvielsen af det nye stadion fandt sted den 22. september 1929 og blev naturligvis markeret officielt med indbudte gæster – formændene for Dansk Idrætsforbund og Jysk Boldspil-Union samt naturligvis byrådsmedlemmer og embedsmænd. Arrangørerne havde lagt vægt på også at gøre dagen til »hele byens sportsfest« med et overflødig-

hedshorn af opvisninger og kampe, så både voksne og børn kunne få en udflugtsdag ud af det.⁴¹

Stadionanlægget domineredes af fodboldbanen – opvisningsbanen – der »trods uheld med hård vinter og angreb af muldvarpe og markmus præsenterede sig smukt og godt⁴²« med spring- og kastebaner bag de to mål og med løbebane hele vejen rundt. Ved opløbsbanen var der en overdækket tribune med plads til ca. 450 mennesker, og bag denne lå klubhuset med omklædningsrum, baderum og køkken. Der var desuden blevet plads til to træningsbaner og en lille kastegård samt en »fiks, lille kiosk« ved parkeringspladsen. Det nye anlæg havde kostet 31.000 kr., men dertil kom en række andre udgifter, bl.a. til tribune og portal mod Vardevej, så prisen i alt kom op på 64.500 kr., og det var faktisk mindre end budgetteret.⁴³ Det var i høj grad Esbjerg

Esbjerg Idrætspark fra 1929 fik en markant hovedindgang, tegnet af C.H. Clausen, en af Esbjergs kendte arkitekter. På portalens top var der anbragt to »olympiske« skåle – ikke til ild, men udelukkende som symbolsk pynt. Foto fra 1930-35. Esbjerg Byhistoriske Arkiv, neg. 3813

Idrætsforbunds fortjeneste, at man var kommet så vidt, og meget passende fandt indvielsen sted i tiåret for EIF's oprettelse. Vestjyllands Socialdemokrat sluttede sin særdeles blomstrende artikel om *»esbjergensisk ungdoms nye tumbleplads«* i typisk »havfrisk« stil: *»Lang og besværlig har sejladsen været, og storme har ofte været ved at slå skuden ud af kurs og sætte den på grund«*.

Der var ikke blevet plads eller råd til alt. I forbindelse med stadionbyggeriet 1929 forsøgte cykelsportskredse at få anlagt en ny cykelbane i stedet for den gamle i Jerne, men det lykkedes ikke, og sagen blev foreløbig henlagt.

Ligesom det første anlæg i Strandskoven heldigt var blevet færdigt før udbruddet af Første Verdenskrig, blev det nye anlæg, før tredivernes kriseår satte ind. Anden Verdenskrigs udbrud og den tyske besættelse i 1940 betød især indskrænkninger for de indendørs idrætter, efterhånden som flere og flere lokaler blev taget i brug til »andet formål«. Byens boldklubber fandt det dog urimeligt, at stadion blev benyttet af værnemagten til øvelser og eksercits og derved lagde *»yderligere hindringer i vejen for sporten«*. Det er måske begrænset hvor meget det betød, for værnemagtens brug fandt sted i dagtimerne, hvor idrætsudøverne var på arbejde, så selv om det naturligvis *»sled på græsset«*, har det nok mere været et irritationsmoment. Formanden for EIF henvendte sig til borgmesteren og fremførte, at værnemagten burde betale mindst samme leje som foreningerne. Det ønske ses ikke at være opfyldt, hverken i EIF's eller kommunens arkiv. Formodentlig har det været en af samarbejdspolitikens omkostninger.

Arbejdet med at anlægge flere træningsbaner fortsatte i øvrigt i krigsårene til glæde især for de mindre klubber, der følte sig

forfordelt af stadionudvalget, der gav EfB førsteret til banen. Også de to nystiftede håndboldklubber, begge fra 1942, følte sig dårligt behandlet, og håndbolden var måske heller ikke helt accepteret endnu. I hvert fald forekommer det lidt besynderligt, at de på et spørgsmål om, hvorfor de ikke måtte spille håndbold på opvisningsbanen fik svaret: *»Det slider for meget på græsset«*.⁴⁴

Kommunen var dog enig med foreningerne i, at baneforholdene var for ringe, og at man, når tiden var inde, måtte løse problemet med endnu en udvidelse.

Tredje fase

Kun få måneder efter befrielsen 1945 blev der taget fat på de nødvendige, store jordarbejder til atletikstadion, til nye træningsbaner, cykelbane og tennisbaner. Atletikstadion med plads til 12.000 tilskuere, heraf 1.000 på tribuneplads, blev taget i brug i 1948, otte tennisbaner og en moderne opvisningsbane samt cricketbane i sommeren 1948, og en ny cykelbane i maj 1949. Arbejdet med cykelbanen havde den ekstragevinst, at den opgravede jord blev brugt til en flot kælkebakke i Vognsbølparken. Cykelbanen blev om vinteren brugt til isbane, så vintersporten fik sit. Isbanen eksisterede til skøjtesporten rykkede indendørs i 1974, hvor en skøjtebane blev overdækket med en såkaldt boblehal. Den holdt dog ikke til det vestjyske klima, og i slutningen af 1975 blæste hele herligheden ned, men igen var heldet med de sportsinteresserede. DDGU's og DDSGI's landsstævne skulle afholdes i Esbjerg i 1976, og da kommunen af prestigemæssige grunde ikke ville have en ruin liggende, blev der i hast opført en rigtig skøjtehal.

I 1951 tog man fat på opførelsen af den nye opvisningsbane, som stadig er centrum

Model af det nye stadion der blev anlagt 1948-55. Det indtegnede friluftsbad bag tribune og klubhus blev ikke bygget, og den planlagte cykelbane øverst th. blev først anlagt senere på den modsatte side af Vardevej. Modellen blev første gang vist i programmet for »Sportsdagene i Esbjerg 1944«. Esbjerg Byhistoriske Arkiv, neg.33638.

i det nuværende idrætsanlæg. Det hurtige tempo skyldtes først og fremmest, at Esbjergs dominerende fodboldhold Efb var avanceret til 1. division i Danmarksturneringen og derfor havde hårdt brug for et tidssvarende anlæg. Mens kommunen tog sig af opvisningsbanen, satte EIF alle kræfter ind på at skaffe penge til tribunen bl.a. ved at oprette en særlig tribunefond, og den årlige sportsfest blev i 1951 kaldt Tribunefesten og strakte sig over tre dage. Den blev i øvrigt en fiasko, og kun fordi det meste arbejde var udført gratis, undgik forbundet et underskud. Tribunen med 2.000 pladser blev dog opført, og det nye stadion kunne i

alt tage imod 18.000 tilskuere. Derudover blev der anlagt yderligere seks fodboldbaner, faciliteter som kastegårde og solgårde, så det samlede anlæg var først helt færdigt i 1955. Opførelsen havde kostet over 2,5 mio. kr., hvoraf næsten en kvart million blev refunderet af staten som udført beskæftigelsesarbejde.

Faktisk havde Esbjerg fået et stadion mere, om end meget mindre, da Jerne Kommune i 1945 blev indlemmet i Esbjerg, og dette anlæg blev også renoveret i begyndelsen af 1950'erne.

Samtidig med færdiggørelsen af stadion begyndte arbejdet med at rydde et område i

Nørreskoven for krat og lyng som forberedelse til en ni-hullers golfbane. Den blev tegnet af en indkaldt engelsk arkitekt, og i 1952 kunne Esbjerg Golfklub forlade den gamle bane med kokasserne syd for byen. Golfbanen lå uden for den bebyggede del af byen, men med 1960'ernes og 70'ernes byggeboom blev den snart omkranset af nyt villabyggeri. I 1975 blev en ny 70 ha stor bane i stedet for anlagt uden for byen i Marbæk Plantage, hvor der i 1993 yderligere blev anlagt en ni-hullers bane.

Sideløbende med disse idrætsanlæg begyndte kommunen at bygge svømmebade. Søbadeanstalten var som nævnt blevet nedlagt i 1957, men det første friluftsbad var allerede åbnet i 1952 ved Boldesager Skole, og i 1960 åbnedes det næste ved Grådybskolen. De første indendørs svømmehaller eller svømmesale, som man mere beskedent kaldte dem, fulgte i 1961 og 1966, og i 1970'erne kom yderligere fem til, de tre ved kommuneskoler, den fjerde var Esbjerg Seminariums svømmehal samt Guldager Friluftsbad.

Umiddelbart kan det måske undre, at man så forholdsvis kort efter krigen inden for ti år kunne gennemføre den store stadionudvidelse, anlægge cykelbane, golfbane og svømmebade foruden renovering af Jerne Stadion. Det skyldtes naturligvis det stigende behov og en dygtig lobbyvirksomhed fra idrætsforeningernes side, men idrætten nød her godt af, at Esbjerg Kommune havde lært af Første Verdenskrigs erfaringer, hvor overgangen til fredstid blev præget af store økonomiske og arbejdsmæssige vanskeligheder. Under Anden Verdenskrig havde bystyret derfor udarbejdet en såkaldt beredskabsplan – en liste over større og mindre arbejder, som kunne sættes i værk, efterhånden som materialesituationen og beskæftigelsen gjorde det muligt. Bered-

skabsplanen indeholdt en række opgaver, f.eks. boligbyggeri, vejanlæg, udbygning af rekreative områder og *idrætsanlæg*. Det ville kræve penge, men kommunen gik på trods af nedslidning af produktionsmidlerne ud af krigen med en gunstig økonomi. Kommunen havde »henlagt betydelige midler« under krigens højkonjunktur, som det hed i planens bemærkninger,⁴⁵ og besættelsesmagten havde faktisk betalt leje af de mange beslaglæggelser af kommunens skoler og andre institutioner. Det var ganske vist penge, som den danske stat i sidste ende betalte, men de tilflød altså kommunen. Endelig var mange projekter tilpasset arbejder, som staten ville give beskæftigelsesmidler til for at få gang i hjulene igen, når tiden var inde. Et led i planlægningen var, at der i 1944 blev nedsat et stadionudvalg bestående af repræsentanter fra EIF og byrådet, som skulle have detaljerede planer klar ved krigens slutning.

De store anlægsudgifter til de nye idrætspladser blev i højere grad end før overtaget af kommunen, ikke mindst på grund af de gunstige refusionsordninger fra statens side. Ved stadionbyggeriet stillede kommunen således undtagelsesvis ikke bestemte krav om, at idrætslivet selv skulle skaffe et bestemt beløb, men »*forventede dog god vilje*«. EIF indskød 100.000 kr. i stadionbyggeriet, og det var i betragtning af det samlede beløb trods alt kun lidt.

Ellers var praksis, at anlæg og udbygning skete ved, at foreningerne selv skaffede halvdelen af anlægsprisen, mens kommunen tilbød en grund og indskød restsummen enten som tilskud eller rentefrit lån. Kommunen havde derimod ikke med idrætsanlæggenes drift at gøre, den måtte foreningerne selv klare, og administration og drift af de kommunale anlæg var – og er fortsat – overladt Aktieselskabet Esbjerg Idrætspark, hvis bestyrelse består af re-

præsentanter for EIF, brugerne og byrådet.

Der var naturligvis stor glæde over de nye faciliteter, men ikke alt lykkedes. Der havde været stillet store forventninger til cykelbanen, men allerede i 1959 blev den nedlagt af økonomiske grunde til trods for, at både Dansk Cykle-Union og Ordrupbanen tilbød økonomisk og praktisk hjælp. Til gengæld fik Esbjerg på den nedlagte bane samme år anlagt landets første kunstfrosne skøjtebane.

Haller

I 1960'erne fortsatte udbygningen af faciliteter, nu med stærke ønsker om haller. Det var de indendørs idrætter, først og fremmest håndbold, der pressede på, men også nye boldspil og den voksende interesse for badminton og senere indendørs fodbold.

Faktisk havde Esbjerg fået sin første hal før krigen, nemlig Badmintonhallen i Havnegade. Esbjerg Badmintonklub havde samlet et pænt beløb sammen, og da Esbjerg Kommune i slutningen af 1930'erne havde planer om at opføre en Esbjerg-hal, der under ét skulle være kongrescenter, koncertsal og idrætshal, håbede Badmintonklubben at finde plads der. Projektet blev imidlertid ikke gennemført, og klubben opførte derfor Badmintonhallen, der blev indviet i januar 1940. Den rummede fem baner, hvor op til »20 spillere kan spille på én gang«,⁴⁶ men hallen blev under krigen beslaglagt af tyske besættelsesstyrker, og efter krigen blev den brugt til flygtninge. Men der fandtes altså én hal i byen, som dog naturligvis slet ikke kunne dække behovet.

EIF og Esbjerg Kommune drøftede allerede i foråret 1960 opførelsen af Stadionhallen. Her forlangte kommunen, at foreningerne selv skulle være med, og kravet var et bidrag på 200.000 kr. Bestyrelsen for

EIF foreslog, at alle klubber skulle bidrage med et beløb pr. medlem, størst for seniorer og mindre for juniorer. Så langt rakte solidariteten dog ikke blandt de store klubber, der følgelig skulle betale mest. EfB's repræsentant i EIF erklærede, at EfB var »nærmest ligeglade med en hal«, som klubben ikke ville få »megen glæde af«, for dens medlemmer dyrkede ikke indendørs idræt. Den holdning blev kritiseret højlydt både internt og i aviserne de følgende dage. Mange mente, at EfB burde vise sig solidarisk med de øvrige foreninger og »ikke sætte sig på den høje hest.«⁴⁷ Pengene blev dog skaffet, og EfB fik også hurtigt glæde af hallen, da indendørs fodbold kom på mode – vel en følge af halbyggeriet. I 1968 fejrede byen ved en række storstilede arrangementer Esbjerg Havns 100-års jubilæum, og selv om Stadionhallen kom til at koste mere, end kommunen havde regnet med, blev den bygget, så den kunne indvies i jubilæumsåret.

Stadionhallen var byens første store idrætshal med et samlet etageareal på 4.600 m², heraf et frit gulvareal på 22 x 48 m.

Med hensyn til haller var kommunen og EIF i mellemtiden blevet overhalet af Esbjerg firmaidræt, der var blevet stiftet i 1951 og havde udviklet sig fra en organisation for ca. 30 klubber til over 100. EFI's mange aktiviteter led under manglen på halplads, og firmaidrætten ønskede derfor selv at opføre en hal. I Esbjergs østlige del, hvor kommunen havde erhvervet et areal på ca. 30 ha til et kommende idrætsanlæg, stillede kommunen en grund til rådighed for Firmaidrætten og gav tilsagn om et rentefrit lån på 200.000 kr., hvis EFI selv kunne skaffe andre 200.000 – vist ud fra en forestilling om, at det næppe ville lykkes. Det gjorde det imidlertid, og EFI-Hallen med 3000 m² etageareal blev taget i brug i 1967.

Kommunen anlagde selv seks fodboldbaner i området, og det er siden blevet udvidet til 14 baner foruden håndbold- og tennisbaner samt to kommunale haller. Anlægget, der oprindeligt kaldtes Stadion Øst, hedder i dag Veldtofte Idrætspark og er først og fremmest hjemsted for mindre klubber og træningsanlæg og ikke tænkt til opvisningsbrug.

Den kraftige byudvikling i 1960'erne og 70'erne betød, at bebyggelsen voksede længere og længere ud i forstadskvartererne. Der var et stigende behov for egnede fritidsfaciliteter i de nye bydele. Selv om kommunen i forbindelse med nyt skolebyggeri sørgede for større og flere gymnastiksale og boldbaner, var der stadige ønsker om haller og andre anlæg til de nye klubber. Det skabte uundgåeligt en konflikt mellem udbygningen af de store, centrale anlæg og kravet om udfoldelsesmuligheder i nærområdet. Selv om Veldtofteanlægget hjalp på Østerbyens problemer, var det ikke tilstrækkeligt, og aktive kredse tog fat på at skrabe penge sammen og sikre sig bistand fra beboerne om frivillig arbejdskraft. Et godt eksempel på en sådan lokal indsats ses bl.a. i Kvaglund, en af de hurtigst udviklede forstadsområder i 1970'erne, som i 1988 kunne indvie deres egen Kvaglundhal.

Samarbejdsrelationer

Forarbejdet til kommunalreformen 1970 indeholdt også en ændret byrdefordeling mellem stat og kommuner, og dette førte bl.a. til den fritidslov, der trådte i kraft 1969 – den første egentlige tilskudslov for idræt. Den udmøntede sig i en række byordninger, der var tilpasset de lokale forhold og ofte afhængig af forholdet mellem idrætsforbund og kommuner. Esbjerg Idrætsforbund udarbejdede en »Esbjerg-

ordning«, som blev godkendt af byrådet i 1971, og den er i hovedtrækkene stadig gældende, selv om loven siden er ændret adskillige gange. De mange nye initiativer og den voksende administration af fritidslovgivningen medførte, at Esbjerg i 1973 oprettede en stilling som fritidskonsulent og få år senere en kommunal fritidsafdeling.

Lovens ikrafttrædelse betød det første år en stigning i kommunens tilskud til idræts- og ungdomsforeninger fra 80.000 kr. til 260.000 plus et ledertilskud på 37.500 kr. Idrætsforbundet foreslog i den anledning en anden fordeling af disse midler, som byggede på en analyse af Esbjerg-Ungdommens Fællesråds og Idrætsforbundets forenings- og medlemstal, der viste at idrætten fik langt færre midler pr. medlem end de ikke-sportslige foreninger. EIFs forslag ville ændre fordelingen, så idrætten fik en større procentdel, dog sådan at EUF trods alt fik et større tilskud pr. medlem end idrætsforeningerne.⁴⁸ Dermed mente EIF at forbundet på rimelig vis havde erkendt, at idrætten fik en særlig støtte gennem de kostbare idrætsanlæg, som først og fremmest var bekostet af kommunen. Godt nok blev gymnastiksale og baner stillet gratis til rådighed, men både på stadion og senere i Veldtofte blev der betalt leje for træning og naturligvis for kampe.

Esbjergordningen byggede – og bygger stadig – på en fordeling af de offentlige tilskud i et grundbeløb pr. forening, et medlemsbeløb (max. 200) og et aktivitetsbeløb afhængigt af klubbens udgifter til aktiviteter. Dertil kommer et lokaletilskud til de klubber, der ikke får stillet lokaler vederlagsfrit til rådighed. Senere ændringer i fritidsloven – nu folkeoplysningsloven – har bevaret princippet om, at det er aktiviteter og oplysning for unge, der skal støttes.

Administrationsarbejdet i forbindelse

med disse love blev overdraget Esbjerg-Ungdommens Fællesråd for de kulturelle foreninger og Esbjerg Idrætsforbund for de idrætslige. I praksis fungerer ordningen i dag ved, at EIF indhenter de relevante oplysninger fra foreningerne vedrørende antal medlemmer, unge under 25 år og nu også ældre over 60. De enkelte foreninger tildeles point efter et aftalt system, hvorefter EIF indstiller fordelingen til kultur- og fritidsafdelingen. Folkeoplysningsudvalget har naturligvis det politiske ansvar for fordelingen, men der er yderst sjældent problemer i forbindelse med behandlingen. EUF og EIF får et administrationshonorar for dette arbejde, der fritager kommunen for et omfattende detaljarbejde.

Samarbejdet mellem kommunen og EFI gav sig andre udslag end administration af fritidslovene og den fælles interesse for nye idrætsanlæg. I forbindelse med kommunesammenlægningerne i 1967-70 holdt EIF efter aftale med Esbjerg Kommune møder med idrætsforeningerne i de omegnskommuner, der blev indlemmet i den nye storkommune. Sammenlægningerne betød nemlig, at boldbaner og gymnastiksale skulle indgå i Esbjergs fordeling af træningstider, og det krævede både orientering og overtalelse at få de »nye« foreninger ind under byordningen.

I EIF var man udmærket klar over, at disse omegnskommuner havde en anden idrætskultur end sportsforeningerne i byen. De var i højere grad integreret i nærsamfundet og var vant til at ordne deres indbyrdes forhold på en mere uformel måde end »storbyen«, så de skulle vænnes til byordningen. I begyndelsen af 1969 indbød forbundet til et første møde, dels for at orientere om EIF, dels for at få et overblik over situationen i de tidligere sogne. Der mødte 17 foreninger op til drøftelsen, og de følgende år indgik de fleste i

EIF, hvor de blev optaget som ekstraordinære medlemmer. Det blev de bl.a., fordi flere af dem ikke var medlem af DIF – en del var knyttet til DDGU (nu DGI), andre til JBU, og andre stod helt udenfor.

Overgangen foregik rimelig smertefrit, selv om mange procedurer forekom omegnskommunerne omstændelige. De havde været vant til at tale med skolens leder om, hvornår klubben ønskede at benytte skolens gymnastiksal eller boldbane, og var der sammenfald, ordnede de sagerne indbyrdes ved at snakke med hinanden. Det var nyt for Vester Nebel eller Bryndum at skulle henvende sig skriftligt til EIF for at få en tid i deres »egen skole«, og de to kulturer afspejles i selve arkivmaterialet. Fra de store klubber i Esbjerg foreligger ansøgninger maskinskrevet på klubbens brevpapir med logo eller stempel, fra de nye, mindre klubber ligger der et håndskrevet brev på et almindeligt stykke brevpapir, hvor man uden videre anmoder om, eller nærmest meddeler, at man ønsker at lave gymnastik eller spille håndbold på skolen den aften, »som vi plejer«.

Fjerde fase

Samarbejdet mellem EIF og Esbjerg Kommune havde efterhånden udviklet sig til at give EIF en om ikke monopolstilling, så i hvert fald en særstilling inden for idrætslivet, og på flere områder fungerede EIF reelt som en del af den kommunale administration. Det betød ikke, at opgaven med at være bindeled mellem byens foreninger og koordinator for fælles anliggender blev svigtet, men vægten blev forskudt i forhold til tidligere.

Der skete meget omkring 1970 udover Esbjergordningens gennemførelse. Kommunalreformen havde tilført Esbjerg en

De små klubber, der ikke har de store sponsoreres interesse, har altid måttet hente penge ved basarer, loppemarkeder, bankospil eller underholdning af en eller anden kendt person. I 1983 fik B47 daværende statsminister Poul Schlüter til at besøge klubbens idrætsdag og lege målmænd med klubbens drenge. Esbjerg Byhistoriske Arkiv, scan. 53476-032.

række nye baner og idrætsanlæg, Stadionhallen var taget i brug i 1968, og nye halplaner og idrætsanlæg var i gang i Veldtofte, men herefter varslede kommunen en vis opbremsning. Den nye storkommune krævede kommunal indsats på mange andre områder. Det betød ikke, at en fortsat udbygning ophørte, men et signal til idrætten om tilbageholdenhed blev givet af borgmester Henning Rasmussen i en festtale ved EIFs 50-års jubilæum 1969: »Man skal næppe foretage nyinvesteringer ud fra grundsynspunktet, at der holdes jubilæum«. Han fortsatte med at sige, at idrætten nogle år måtte udvise tålmodighed over for opgaver som lufthavn, rådhus og sygehus.⁴⁹

De planlagte anlæg blev gennemført,

men ellers blev det idrætslige sat på vågeblus i 1970'erne og 80'erne, mens andre investeringer fandt sted – først og fremmest inden for uddannelsessektoren, med nye plejehjem og på dele af kulturområdet, bl.a. med et nyt hovedbibliotek i 1984.

Kommunens opbremsning i forhold til idrætten var ikke kun en prioritering i forhold til andre opgaver; det skyldtes også udviklingen inden for idrætten selv, hvor professionalismen så småt begyndte at indfinde sig. I slutningen af 1970'erne og begyndelsen af 80'erne blev det professionelle islet stærkere, og på et møde i Esbjerg i 1981 diskuterede en gruppe fodboldspillere fremtiden med bl.a. borgmester A. K. Nielsen. Udgangspunktet var myten om, at »uden

(fodbold)elite får man heller ingen bredde ...«. ⁵⁰ Den daværende sekretær i Divisionsforeningen, Helge Sander, klagede over, at der blev givet alt for få penge til professionel fodbold: »Det er ikke nok bare at give dem [spillerne] 500 kr. i baglommen ...«. Tilsvarende udtalte andre, at hvis spillerne skulle kunne træne i dagtimerne, måtte der ydes langt større tilskud. »Folk vil have ordentlig fodbold at se, ellers gider de ikke komme«, sagde den tidligere storspiller Jens Jørgen Hansen. Borgmester A. K. Nielsen mente, at lige »for tiden [1981] betyder EfB ingenting for Esbjerg«. Han var glad for, at professionel fodbold var indført i Danmark og mente, at hvis Esbjerg kom i superligaen ville »busser fra hele amtet strømme til Esbjerg« for at se fodbold. Harald Nielsen, tidligere professionel i Italien, mente, at danske firmaer var for små til at finansiere fodbold på samme måde som i udlandet. Firmaer i Esbjerg burde slutte sig sammen om at være sponsorer.

Idrætspolitik

De følgende års udvikling af elitesporten og den hastige kommerialisering af denne gren af idrætten førte til den første eliteidrætslov i 1984. Både fra DIF's og Team Danmarks side blev der de følgende år målbevidst arbejdet på at få erhvervslivet til at være sponsorer for eliteidrætten. Sponsorerne havde naturligvis ønske om og et rimeligt krav på til gengæld at blive markedsført, det vil i praksis sige blive omtalt og kendt i medierne. Det medførte en ændret idrætspolitik i kommunen, hvor den uden at forlade samarbejde med foreningerne i højere grad selv ønsker at bruge eliten til at »sætte Esbjerg på landkortet«, eller som det nu hedder, *branding*. Derfor gik kommunen mere aktivt ind på egen hånd og tog initiativer. Som eksempel kan

nævnes opførelsen af Svømmestadion Danmark i 1996, som udelukkende blev finansieret ved kommunal låntagning og events, store begivenheder, der tiltrak sig mediernes opmærksomhed. I 1993 med op-løb af Cutty Sark Tall Ships' Race, gentaget i 2001, og afholdelse af Ungdoms OL i 1999.

De tre store professionelle klubber i Esbjerg, der også har store amatørafdelinger, er EfB Elite, Esbjerg Ishockeyklub EIK og West Swim, som er byens største idrætsforening. EfB er med sin placering i Superligaen den mest synlige klub inden for elitesporten, men også placeringen af nogle af Team Danmarks talentcentre under EIK og West Swim styrker disse klubbers handlemuligheder. De agerer selvstændigt og dygtigt direkte sammen med kommunen uden om EIF.

I 1993 vedtog Esbjerg Byråd for første gang en helhedsorienteret fritids- og kulturpolitik, hvor idrætspolitikken var en selvstændig del. Den blev revideret i 2000 og igen i 2003 og skal fremover drøftes i hver byrådsperiode. I den seneste udgave hedder det om idrætten, at den »overordnede politiske målsætning er at give alle borgere mulighed for alsidige og kvalitative idræts-tilbud«. Det understreges, at børneidræt i lokalområderne skal prioriteres højt, ligesom ældre skal have mulighed for at dyrke idræt i dagtimerne. For begge grupper understreges det sociale samvær, og at der skal tages »særligt hensyn til aktiviteter der samler og styrker familien«. Der tales ikke længere om, at elite styrker bredde, men om at »idrætsanlæg og idrætsaktiviteter skal være et aktiv i Esbjerg Kommunes erhvervs- og turistspolitik«.

I 2003 bestod et eliteidrætsråd af 12 repræsentanter, heraf to fra Esbjerg Idrætsforbund, to fra fra Esbjerg Erhvervsråd og

tre »repræsenterende eliteidrætsklubber der modtager støtte fra Team Danmark ...« Rådets opgave er at styrke eliteidrætten i samarbejde med Team Danmark. Samtidig ansættes en idrætskoordinator, der sammen med rådet skal »fremme mulighederne for at dyrke eliteidræt på højest muligt niveau i Esbjerg«, synliggøre den og anvende den aktivt i byens markedsføring.⁵¹

Denne markedsføring af Esbjerg som et regionalt elitecenter har ændret EIF's rolle inden for den esbjergensiske idrætsverden. Ikke i den forstand at forbundets rolle er reduceret, for det er fortsat EIF, der er det samlende organ for de mange, store og små ikke-eliteklubber i byen samtidig med, at foreningen er kommunens administrator inden for tilskudspolitikken. Sammen med A/S Esbjerg Idrætspark varetager EIF også administrationen af de mange idrætsanlæg udendørs som indendørs, og det er virkelig mange. Den ændrede rolle hænger sammen med, at det nye organ, Eliteidrætsrådet, med sin egen idrætskoordinator, agerer sammen med kommunen inden for den eliteidrætsverden.

For at samarbejdet i øvrigt kan fungere uden komplikationer, mødes EIF's formand og næstformand med to medlemmer af kultur- og fritidsafdelingen tre til fire gange årligt til et »forvaltningsmøde«. Møderne er uden formuleret dagsorden og uden referat. De er først og fremmest af orienterende art, hvor EIF's repræsentanter oplyses om kommende kommunale initiativer, og hvor EIF kan lægge ideer og planer frem for at få en første vurdering af, om ideerne kan forventes politisk accept. For at undgå »fodfejl«, som formanden kalder det.⁵²

Kommunens formulerede idrætspolitik lægger op til en balancegang ved både at ville fastholde den brede idræt, især for børn og unge, som fundament og samtidig

satse på elitesportens udbygning, ved at ville styrke lokalområdernes aktiviteter og samtidig arbejde for flere talent- og træningscentre, og på én gang at ville fastholde, at »grundlaget for idrætten er foreningen og selve idrætsaktiviteten« og samtidig »samle og udvikle eliteidrætten på tværs af lokale klubinteresser«.⁵³ Det er hidtil lykkedes, selv om der f.eks. var mange lokale frustrationer over, at to haller i lokalområderne Sønderris og Rørkjær, hvor der lokalt var lagt en stor arbejdsindsats, i den fælles kommunale fordeling væsentligt blev benyttet så meget af andre foreninger, at de lokale følte sig sat udenfor. Der kan også blive kamp om kommunekronerne med den nye eliteidrætslovs accept af, at kommunerne får friere tøjler med hensyn til støtte af eliteidræt. Den debat blev strejket, da Esbjerg i 2003 begyndte en netop afsluttet modernisering af fodboldstadion, først med faciliteter for sponsorer og spillere, dernæst med nye tribuner, lysanlæg og varmelegemer under græsbanen for at få spillemuligheder til internationale kampe – alt i alt en udbygning til over 20 mio. kr. Det skal dog understreges, at der intet gik fra det øvrige foreningsliv, idet finansieringen skete gennem en enkelt storsponsor og et kommunalt salg af ejendomme. Umiddelbart efter indvielsen af det nyrenoverede fodboldstadion udtalte Efb Elites formand ønske om en yderligere udbygning for andre 20 mio. kr. Til den udmelding svarede kulturudvalgets formand tørt, at det ikke blev for kommunens penge.⁵⁴

Efb's formand erklærede efter stadionmoderniseringen, at nu havde byen et stadion, »vi kunne være bekendt«. Det var præcis samme formulering, Vestjyllands Socialdemokrat brugte, da stadion i 1929 blev taget i brug, og næsten ordret det samme som Dagbladet Vestkysten skrev ved stadionfesten i 1951.

Afsluttende bemærkninger

Af det foregående er det formodentlig fremgået, at Esbjerg ikke har været nogen udpræget foregangsby med hensyn til idrætsfaciliteter, før de ekspansive år fra omkring 1950 til 1970, men heller ikke adskiller sig væsentligt fra andre byer. En samlet oversigt over et større antal kommuners anlægspolitik findes mig bekendt ikke, og en egentlig sammenligning vil formodentlig være vanskelig at gennemføre, for alt for mange faktorer spiller ind. Nogle steder ydede en kommune rente- og afdragsfrie lån, andre steder blev en grund stillet vederlagsfrit til rådighed, og kommunalt byggeri blev somme tider finansieret ved kommunal optagelse af lån, hvor renterne ikke anførtes under det pågældende anlæg, men under kommunens samlede udgifter til lån. Et par nyere bøger, der behandler idrætsfaciliteter, tyder ikke på at Esbjerg Kommune adskiller sig meget fra andre byer. En oversigt over sports- og idrætspladser i bogen Odense i bevægelse tyder f.eks. ikke på den store forskel.⁵⁵ Morten Mortensen skriver i sin afhandling Idræt som kommunal velfærd, at forholdene for fodboldspillerne i Ballerup var i en elendig forfatning, men »adskilte sig ikke fra flertallet af landets idrætsforeninger«, og samme billede tegner forfatteren af forholdene i Skive.⁵⁶

For Esbjergs vedkommende blev skolevæsenet som påpeget prioriteret højere end idrætten som helhed. Fra lærerside var holdningen til idrætsudøvelsen dobbelttydig. På den ene side deltog mange lærere aktivt i foreningsarbejdet, på den anden side anså man konkurrencemotivet for mindre heldigt. Det fremgår f. eks. af en kommentar i forbindelse med de årlige skoleidrætsstævner, der blev afholdt fra midten

af 1930'erne. Lærerne var ikke særlig begejstrede for de pokaler, som byens dagplade og enkelte sponsorer udlovede. De havde hellere set diplomer til alle deltagere for at undgå det »alt for konkurrencekrævende«, men tog stiltiende imod sølv-tøjjet, fordi man mente, det var »bedre at bruge konkurrencen forsigtigt og kritisk i stedet for at afstå fra den«.⁵⁷ Også ungdomsarbejde efter det 14. år havde gammel tradition i Esbjerg, vel nok mere af social karakter end sportslig karakter, men dog også med undervisning i gymnastik og boldspil. Esbjergs skole for ufaglært ungdom begyndte i 1939 med 46 elever og havde fem år senere næsten 250, både drenge og piger. I begyndelsen gik det lidt træt med gymnastikken, »indtil man indførte håndbold som fast led i timen«, skrev skolens leder i sin beretning.⁵⁸ Der er næppe tvivl om, at denne prioritering af skole før idræt i høj grad skyldtes, at Socialdemokratiet tidligt stod så stærkt i Esbjerg. Fra 1901 til 1937 var to dygtige socialdemokrater formænd for byens skolekommission – først redaktør og senere folketingsmand J. P. Sundbo, derefter den senere minister Julius Bomholt, hvis politiske karriere begyndte i Esbjerg Byråd. Det er også tankevækkende, at arbejderidræt stod så svagt i den »røde by«, selv om Esbjerg Arbejder Idræt fik sine første klubber i 1927-28, men aldrig virkelig fik slagkraft.

I 1994 mistede Socialdemokratiet flertallet i byrådet. Det er dog tvivlsomt, om det er det borgerlige flertal, der siden har stået for de omtalte store investeringer og bestræbelser for at hævde byens som »Danmarks idrætsby nr. 1«. Det skyldes snarere ønsket om at bruge idrætten, specielt eliteidrætten, som markedsføring af byen. I den henseende adskiller Esbjergs ambitioner sig heller ikke fra andre byer.

Noter

- 1 Byrådets forhandlinger 27/1 1901.
- 2 Stat. Undersøgelser nr. 10: Folketal, areal og klima 1901-60.
- 3 Vestjyllans Socialdemokrat 13/5 1899.
- 4 Esbjerg Boldklub 1898-1923, side 5.
- 5 Tage Sørensen: Esbjerg før 1940, bd. 2, side 223.
- 6 Sydvestjylland 28/7 1932.
- 7 Oplysningsskema til Søren Alkærsigs bog om Esbjerg – BA sag: Sportsforeninger.
- 8 Jubilæumsskrift på Esbjerg Idrætsarkiv.
- 9 En enkelt kilde antyder, at der en kortvarig periode eksisterede en boldklub 1895.
- 10 Esbjerg Boldklub 1898-1923, side.4f.
- 11 Esbjerg Avis 28/5 1892.
- 12 Højskolehjemmets protokol – BA.
- 13 Byrådets protokol 13/10 1910.
- 14 Byrådets protokol 10/1 1899.
- 15 Byrådets protokol 24/11 1904.
- 16 Byrådets protokol 30/10 og 27/11 1902.
- 17 Undervisningsmin. Cirkulære af 17/4 1917.
- 18 Byrådets protokol 16/9 1908.
- 19 Byrådssag nr. 240-1910.
- 20 Vestsystens referat 13/1 1911.
- 21 Amatørklubben af 1911, protokol 22/3 1915.
- 22 Esbjergs Historie bd. 3, s.10.
- 23 Byrådets protoko 23/5 1928.
- 24 Byrådets protokol 26/3 1903.
- 25 Alle citater fra Esbjerg Idrætsforbunds forhandlingsprotokoller – BA arkivfond M 736.
- 26 Vestkysten 19/6 1919.
- 27 Brev af 1/12 1919 EIFs arkiv – byrådssag 320-1919.
- 28 Byrådssag V 20-1920.
- 29 Byrådssag V 48, 1920).
- 30 Brev af 14/4 1920 – EIFs arkiv.
- 31 Byrådssag K 2-1920.
- 32 EIFs arkiv 22/5 1920.
- 33 EIFs arkiv, 2/9 1921.
- 34 Byrådssag K1 – 1921.
- 35 Byrådssag K 1, 1921, brev af 4/1 1922.
- 36 Byrådssag K 1- 1921.
- 37 Byrådet 10/1 1923.
- 38 EIFs forhandlingsprot. 28/4 1926).
- 39 EIFs protokol. 23/3 1925.
- 40 Byrådet 14/2 27 og 23/1 1928.
- 41 Se lokalpressen 18.-22.9. 1929.
- 42 Vestjyllands Socialdemokrat 21/9 1929.
- 43 Om byggeriet, se By- og Erhvervsmæssige Oversigter 1950, nr. 2.
- 44 EIFs protokol 26/4 1944.
- 45 Esbjergs historie bd. 3, s.162.
- 46 Vestk. 4/1 1940.
- 47 Citater fra Vestkysten 5.-8. april 1960.
- 48 EIFs arkiv – Brev af 27/2 1969.
- 49 Vestkysten 23. maj 1969.
- 50 Citaterne i dette afsnit er fra rapporten Fritid – aktiv sport og fritid i Ribe Amt, juli 1981.
- 51 Alle citater i afsnittet fra Kultur- og fritidspolitik for Esbjerg Kommune 2003.
- 52 Samtale med EIFs formand 21/ 2004.
- 53 Som note 60.
- 54 JyskeVestkysten 8/4 2004.
- 55 Johnny Wøllekær: Odense i bevægelse, 2001, side 62f.
- 56 Morten Mortensen: Idræt som kommunal velfærd, Institut for idræt 2004, side 299 og 401.
- 57 Magne Astrup: Skolevæsenet i 100 år, side 36.
- 58 Skolevæsenets beretninger pågældende år.

Litteratur

Mindre betydende litteratur, der kun er benyttet til enkelte opslag, er kun nævnt i noterne. Det samme gælder årgang og datoer for aviser.

Esbjerg generelt:

Verner Bruhn: Esbjergs historie, bd. 2 – En by bliver til. (Esbjerg 1994)

Verner Bruhn og Poul Holm: Esbjergs historie, bd. 3 – Havneby og storkommune (Esbjerg 1998)

Sigurd Rambusch: Esbjerg Havn 1868-1968 Danmarks port mod vest (Esbjerg 1869)

By- og Erhvervsøkonomiske Oversigter 1950, nr. 2 – 1973 nr. 1. Udgivet af Esbjerg Kommune
Kultur- og fritidspolitik for Esbjerg Kommune 2003.
Udgivet af Esbjerg Kommune 2004

Jubilæumsskrifter:

L. Høyer-Nielsen: Esbjerg Boldklub 1898-1923 (Esbjerg 1923)

Johs. Christiansen: EGF 1898-1923 – jubilæumsskrift for Esbjerg Gymnastikforening (Esbjerg 1923)

Arne Riber og Rudolf Jensen: EFB 1924-1949 – jubi-

læumsskrift for Esbjerg forenede Boldklubber (Esbjerg 1949)
Esbjerg Idrætsforbund 1919-1969 – jubilæumsavis for EIF (Esbjerg 1969)
Ib Nielsen, red.: Jubilæumsskrift for Kvaglund Idrætsforening 1974-1999 (Esbjerg 1999)

Aviser:

Vestjyllands Socialdemokrat
Esbjerg Avis
Vestkysten – fra 1992 JydskeVestkysten

Arkivmateriale:

Esbjerg Byråds forhandlingsprotokoller og byrådssa-

ger befinder sig på Esbjerg Byhistoriske Arkiv, der fungerer som Rådhusarkiv
Esbjerg Idrætsforbund arkiv på Esbjerg Byhistoriske Arkiv – i noterne anført med BA. De omtalte idrætsforeningers arkiv findes ligeledes på BA

Samtaler med

Formanden for Esbjerg Idrætsforbund, Aksel R. Henriksen
Sekretariatsleder Per K. Petersen, Esbjerg Idrætsforbund
Fuldmægtig Conny Hornstrup, Kultur- og Fritidsafdelingen – Esbjerg Rådhus